

Två bokrecensioner: Svenska Spanienfrivilliga och Spanien i svenska hjärtan

av Per-Olof Mattson

Svenska Spanienfrivilliga

Richard Jändels intervjubok med svenska spanienfrivilliga är ett värdigt och välkommet tillskott till litteraturen om ämnet. För en gångs skull får inte stalinisternas lögner stå oemotsagda.

Ken Loachs film *Land och frihet*, som visades på biograferna 1996, blev ett tydligt och klart bevis för att stalinismens inflytande inom vänstern och arbetarrörelsen inte är helt utplånat. Trots att stalinismens främsta centrum i Moskva har fallit vägrar liket att hålla sig helt stilla.

För stalinister som skolats under 30- och 40-talet framstår inbördeskriget i Spanien, ofta tillsammans med motståndsrörelsen under andra världskriget, som något av en höjdpunkt i rörelsens historia. Att båda perioderna kännetecknades av allianser med borgerliga krafter mot radikala delar av arbetarrörelsen tycks inte bekymra stalinister.

I många år har den stalinistiskt influerade kommittén för Spanienfrivilliga fått representera arbetarrörelsens officiella bild av spanska inbördeskriget. Bilden av en strid mellan demokratins goda krafter och diktaturens onda har skytt den aspekt av inbördeskriget som alltid varit viktigast för revolutionära socialister och andra radikala socialister, nämligen det klasskrig som fanns inneslutet i striden mellan folkfronten och Franco.

Ken Loachs film lockade fram åtskilliga gamla stalinister, en del av dem själva Spanienfrivilliga. Både i Storbritannien och här hemma spydde de galla över Loach och de krafter i inbördeskriget som stod för social revolution och inte bara antifascism (vänstersocialisterna i POUM, ofta kallade "trotskister", och anarkisterna). I *Proletären* och *Norrskensflamman*, och nu senast i *Arbetarhistoria*, har de gett uttryck för sin indignation över att Loach skulle ha förtigit de radikala krafternas roll som objektiva eller till och med subjektiva medhjälpare åt fascisterna.

Richard Jändels bok är därför ett välkommet bidrag till skildringarna av inbördeskriget. Jändel tar inte ställning mellan de stridande parterna inom folkfronten, borgare, stalinister och socialdemokrater å ena sidan och vänstersocialister, anarkister m.fl. å den andra sidan. Men det viktiga med hans bok är att den varken förtiger eller förfalskar motsättningarna. De finns där för läsaren att själv ta ställning till.

Jändel har naturligtvis inte kunnat intervjua mer än en bråkdel av de Spanienfrivilliga, närmare bestämt tio stycken. Boken är illustrerad med både personligt material från de intervjuade och mer allmänt material, varav en del kunnat beskådas på Arbetarrörelsens Arkiv och Bibliotek i Stockholm.

Visst kan ett och annat invändas mot Jändels inledande panorama över händelserna i Spanien på 30-talet. Och visst kunde litteraturlistan även innehålla skrifter och böcker av anarkister och trotskister (t.ex. saknas Felix Morrows bok och den polske trotskisten Bortensteins ögonvittnesskildring, båda översatta till svenska, för att inte tala om *Ryssland förrådde oss* av J. García Prades). Men tiden har ändå inte stått stilla.

Gamla ärkestalinister som Per Eriksson och Karl Staf, som båda är involverade i ett nytt försök att återbilda det gamla SKP och *Ny Dag*, får finna sig i att samsas med ”kilbomaren” Stig Berggren och syndikalisten Helmut Kirschey. Den senare blev själv internerad av Stalins säkerhetstjänst och anklagad för att ha planerat en statskupp. (Hans berättelse om begravningen av anarkistledaren Durruti är mycket läsvärd.)

Det känns onekligen märkligt att företrädare för så olika riktningar har kunnat samsas inom samma pärmar. Man undrar vilka kompromisser som varit nödvändiga under arbetet. Flera av de medverkande stod under en tid mot varandra i närmast total fientlighet. En fientlighet som hos några inte alls tycks ha mildrats. Arne Larsson, som medverkar i boken, och som numera tillhör KPMLr, höll nästan på att gå helt över styr av ilska förra året när han uttalade sig om Loachs film i *Proletären*.

Läs boken, men kritiskt.

Per-Olof Mattsson

Arbetarmakt Magasinet nr 5, april 1997

Spanien i svenska hjärtan

Kaj Björk: Spanien i svenska hjärtan, Bäckströms förlag, Arbetarnas kulturhistoriska sällskap, Arbetarrörelsens arkiv och bibliotek 2001

Det spanska inbördeskriget 1936 till 1939 spelade en avgörande roll i Europas politiska utveckling under perioden mellan 1900-talets två världskrig. När monarkin i Spanien föll i början av 1930-talet fick vänstern och arbetarrörelsen ett allt större inflytande. Den folkfront som kom till makten mötte starkt motstånd från militären, kyrkan och olika högerkretsar. Det avgörande ögonblicket i högerens planer på att rulla utvecklingen bakåt kom i juli 1936 när general Franco inledde sitt uppror mot republiken.

Den kamp som sedan utspelade sig under flera år mellan republikens valda regering och upproriska militärer kom att bli en fokuseringspunkt för en stark antifascistisk våg främst i Europa. Den omfattade mycket breda kretsar men hade sitt starkaste fäste i arbetarrörelsen. Stora summor pengar samlades in och tusentals unga arbetare och idealister åkte som frivilliga för att kämpa med vapen i hand.

Kaj Björk har en lång karriär som diplomat bakom sig och kryddar sin framställning med glimtar ur svenska diplomaters rapporter om vad som hände i Spanien. Det är kanske inte så förvånande att svenska diplomater drogs till den reaktionära sidan och betraktade republikens krafter som ett hot. Det är dock något förvånande att diplomaterna var så dåligt informerade om de faktiska förhållandena. Ibland blev man offer för rena lögner.

Sveriges minister i Madrid, Ivar Danielsson, rapporterade exempelvis att den landsflyktige ryske revolutionären Leo Trotskij spred ryskt guld omkring sig i Spanien. Det verkar också tveklöst som om svenska diplomatiska företrädare i handling tog ställning för Francos sida och skyddade republikens motståndare.

Många skildringar av inbördeskriget har präglats av socialdemokratiska och stalinistiska lögner, där vänstersocialisterna (POUM) och anarkisterna saboterade kampen mot Franco

genom att insistera på att kampen måste övergå i en kamp för arbetarmakt och socialism. Kaj Björk är visserligen en prominent företrädare för socialdemokratin, men detta faktum leder inte till bristande kritik av de egna meningsfränderna.

Per Albin Hanssons socialdemokratiska regering agerade – milt sagt – med stor försiktighet. Dess anslutning till pakten om non-intervention vittnade dock inte bara om försiktighet utan om oro över konfliktens implikationer. Även socialdemokratis ledare i olika länder oroades starkt av den spanska arbetarrörelsens radikalism. Och det var regeringspartiets rivaler till vänster som kunde hämta stöd och argument från Spanien.

Kaj Björk sympatiserar helt och hållet med folkfrontens strävan att hålla kampen inom borgerliga ramar. Han talar om vänstersocialisterna i POUM som verklighetsfrämmande romantiker och anarkisten Durrutis anhängare som ”stollar”. Däremot försöker han inte förfälska historien.

Bokens kronologiska uppläggning gör det lätt att följa med i framställningen. De många illustrationerna förhöjer också bokens värde. Mängden information är imponerande och den förmedlas på ett sympatiskt sätt, även för den som inte delar Kaj Björks politiska bedömning.

Per-Olof Mattsson

Arbetarmakts nyhetsbrev nr 125 (5/8 2002)